

คู่มือครู

การวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา รายกลุ่มสาระการเรียนรู้

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์

พร.บ. (ปรัชญา), ค.ม. (หลักสูตรและการสอน)

คู่มือครู

การวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา รายกลุ่มสาระการเรียนรู้

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์

พธ.บ. (ปรัชญา), ค.ม. (หลักสูตรและการสอน)

คู่มือครู: การวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา รายการสาระการเรียนรู้

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๒

สงวนลิขสิทธิ์ @ตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗

ห้ามคัดลอก ถ่ายเอกสารหรือพิมพ์ หรือนำไปเก็บในระบบที่สามารถถ่ายเทข้อมูลได้ ไม่ว่าบางส่วนหรือทั้งหมดของหนังสือเล่มนี้ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้เขียน

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์

คู่มือครู: การวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา รายการสาระการเรียนรู้. ๒๕๖๒.

สงขลา: ศิริพิทยา. ๑๓๙ หน้า.

๑. การศึกษา ๒. หนังสือวิชาการ I. ชื่อเรื่อง

ISBN: ๙๗๘-๖๑๖-๔๙๗-๑๓๘-๗

ราคา ๒๕๐ บาท

จัดทำโดย

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์

๒๑๙/๒๔ ถนนสร้อยราษฎร์ ๗ (หมู่บ้านร่มเย็น) ตำบลบ้านพรุ

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ๙๐๒๕๐

บรรณาธิการเล่ม

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์

ออกแบบรูปเล่ม

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์

พิสูจน์อักษร

อภินันท์ สิริรัตนจิตต์

คำนำ (ปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหา)

หลักสูตรสถานศึกษา รายกลุ่มสาระการเรียนรู้ ถือว่า เป็นหัวใจของการจัดการเรียนรู้ เพราะเป็นพิมพ์เขียวในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในด้านความรู้ สมรรถนะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้

การวิเคราะห์หลักสูตร เป็นกระบวนการสำคัญที่แสดงถึงความรู้ และสมรรถนะด้านการพัฒนาหลักสูตรของครูผู้สอนในวิชาชีพ เพราะการสร้างคนให้มีคุณภาพ จะต้องมีการวางแผนเหมือนมีพิมพ์เขียวในการสร้างบ้าน เมื่อวิเคราะห์หลักสูตรตามขั้นตอน ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กันเนื่องกัน จนได้ขอบเขตของเนื้อหาสาระที่ต้องการในรายวิชานั้น จึงสามารถจัดทำเอกสารหลักสูตรสถานศึกษา รายกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้ ด้วยว่า หลักสูตร เปรียบเสมือนเข็มทิศและทางเสือเริ่ ที่กำหนดทิศทางในการไปสู่เป้าหมาย หากมีการออกแบบหลักสูตรที่มีคุณภาพเหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียนแล้ว จัดเป็นความสำเร็จเบื้องต้นในการกำหนดเส้นชัย ที่จะนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายได้อย่างภาคภูมิใจ โดยในกระบวนการนี้ ครูผู้สอน เป็นทรัพยากรบุคคลสำคัญในการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา

จากประสบการณ์สอนนักศึกษาในหลักสูตรครู และการให้ความรู้ในการฝึกอบรมในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษากว่า ๑๐ ปี จึงทำให้ทราบถึงสภาพการดำเนินงานเรื่องหลักสูตรสถานศึกษา ที่ควรดำเนินการให้มีประสิทธิภาพคุ้มค่า และได้ใช้หลักสูตรให้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ และเป็นหลักฐานของสถานศึกษาในการดำเนินงานทางวิชาการ ที่จะส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนทั้งสามด้านดังกล่าวแล้วข้างต้น

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือเล่มนี้ จะเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดทิศทางและใช้เป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา รายกลุ่มสาระการเรียนรู้ ที่ใช้ได้จริงและมีคุณค่าทั้งต่อผู้เรียน ผู้สอน และสถานศึกษา ที่เชื่อมั่นว่า การศึกษา สามารถพัฒนาคนให้เต็มตามศักยภาพ และเกิดการเรียนรู้ได้ตามเป้าหมาย สร้างผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศชาติ

อภิรักษ์ สิริรัตนจิตต์
กรกฎาคม ๒๕๖๗

สารบัญ

คำนำ	๔
สารบัญ	๕
บทที่ ๑ ความรู้ ความเข้าใจเรื่องหลักสูตร	๗
กระบวนการทางการศึกษาคืออะไร?	๘
มาตรฐานวิชาชีพครูด้านการพัฒนาหลักสูตรมีอะไรบ้าง?	๑๐
หลักสูตรคืออะไร?	๑๑
หน้าที่ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน คืออะไร?	๑๑
ทำไมต้องวิเคราะห์หลักสูตร?	๑๒
วิเคราะห์อะไรในหลักสูตรแกนกลาง?	๑๓
หลักสูตรสถานศึกษาคืออะไร?	๑๓
บทที่ ๒ การวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา	๑๔
ทรัพยากรในการจัดทำหลักสูตร	๑๔
ขั้นตอนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เป็นอย่างไร?	๑๕
การดำเนินการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา	๑๗
ขั้นที่หนึ่ง การกำหนดเวลาเรียน	๑๗
ขั้นที่สอง การวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด	๑๘
ขั้นที่สาม การวิเคราะห์เวลาเรียน ตามตัวชี้วัด	๒๐
ขั้นที่สี่ การวิเคราะห์เนื้อหาละเอียด	๒๒
ขั้นที่ห้า การวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวชี้วัด ตามระดับความรู้	๒๓
ขั้นที่หก การวิเคราะห์ความสัมพันธ์	๒๔
ขั้นที่เจ็ด การจัดทำแผนหน่วยการเรียนรู้	๓๑
ขั้นที่แปด การจัดทำแผนรายงานการวัดและประเมินผลตามตัวชี้วัด	๓๓
ขั้นที่เก้า การจัดทำคำอธิบายรายวิชา	๓๔

สารบัญ

บทที่ ๓ การนำหลักสูตรไปใช้	๓๕
การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร ทำอย่างไร?	๓๕
ประสิทธิผลของการใช้หลักสูตรคืออะไร?	๓๖
การปรับปรุงหลักสูตรในรอบปี จะปรับปรุงอะไร?	๓๖
การแปลงหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอน	๓๗
รายงานผลการใช้หลักสูตร	๓๘
แบบประเมินผลการใช้หลักสูตร	๔๔
บทที่ ๔ การจัดทำรูปแบบเอกสารหลักสูตร	๕๒
องค์ประกอบรูปแบบหลักสูตรรายการกลุ่มสาระการเรียนรู้	๕๒
ภาคผนวก	๕๔
แบบฟอร์มการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตร	๕๔
แบบฟอร์มลำดับที่ ๑	๕๕
แบบฟอร์มลำดับที่ ๒	๕๖
แบบฟอร์มลำดับที่ ๓	๕๗
แบบฟอร์มลำดับที่ ๔	๕๘
แบบฟอร์มลำดับที่ ๕	๕๙
แบบฟอร์มลำดับที่ ๖	๖๐
แบบฟอร์มลำดับที่ ๗	๖๑
แบบฟอร์มลำดับที่ ๘	๖๒
แบบฟอร์มลำดับที่ ๙	๖๓
สาระสำคัญหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑	
และ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐	
ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ	
เอกสารอ้างอิง	
เกี่ยวกับผู้เขียน	

บทที่ ๑

ความรู้ ความเข้าใจเรื่องหลักสูตร

การศึกษาขั้นพื้นฐาน ถือเป็นระดับการศึกษาที่สำคัญที่มีผลกับผู้เรียนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ด้วยความเชื่อมั่นในเป้าหมายและหลักการที่ว่า คุณภาพการศึกษาที่จัดให้แก่ นักเรียนทุกคน จะต้องมีความเท่าเทียม เป็นธรรมและทั่วถึง รวมทั้งมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา แต่เป้าหมายที่พึงประสงค์นั้น ยังไม่บรรลุตามผลสัมฤทธิ์ได้เท่าที่ควร ซึ่งรับทราบได้จากผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในด้านความรู้ โดยการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อาทิ ผลการทดสอบระดับชาติ (NT/ONET) และคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตร (คุณธรรม จริยธรรม คุณลักษณะอันพึงประสงค์และสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน) ยังต้องได้รับการพัฒนาไปสู่มาตรฐานการศึกษาที่กำหนดคุณภาพไว้

การพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีปัจจัยหลายประการ ทั้งศักยภาพของผู้สอน ศักยภาพของผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ และการติดตามตรวจสอบเพื่อประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เพราะเป็นที่รู้กันดีว่า งานสร้างคน คือ งานที่หวังผลเป็นรูปธรรมไม่ได้ในเร็ววัน อย่างคำกลอนที่ว่า

กล้วยไม้ออกดอกช้า ฉันทไฉ
การศึกษาเป็นไป ฉันทนั้น
แต่ดอกออกคราวใด งามเด่น
การศึกษาปลูกปั้น เสร็จแล้ว แสงงาม

(หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล)

ดังนั้น ความมุ่งหวังในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงาม จะต้องผ่านการอบรมสั่งสอน คือปลูกฝังทั้งความรู้และความดีงาม โดยมีแบบแผนที่ใช้การได้ โดยมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทางการศึกษา ซึ่งเป็นความรู้ที่สำคัญต่อครูผู้สอน ที่ควรได้ทบทวนและนำไปใช้ปฏิบัติในการดำเนินงานด้านกระบวนการทางการศึกษา

กระบวนการทางการศึกษา คืออะไร?

ทำความเข้าใจกันง่าย ๆ อย่างนี้ครับ

การศึกษา เป็นเรื่องกระบวนการ กล่าวคือ เป็นเรื่องที่มีขั้นตอน และต้องทำตามขั้นตอน
ต่อเนื่อง จนเกิดเป็นวงจรที่มีคุณภาพ และรักษามาตรฐานคุณภาพนั้น

กระบวนการทางการศึกษา มี ๕ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นแรก การกำหนดปรัชญาทางการศึกษา

ในส่วนนี้เป็นหลักการ/เป้าหมาย/อุดมการณ์และคุณภาพผู้เรียน ซึ่งเป็นลักษณะอันพึง
ประสงค์ ที่กำหนดไว้เป็นมาตรฐานด้านคุณลักษณะเฉพาะที่ประสงค์ให้มีในผู้เรียน หรือเข้าใจ
ให้ง่าย คือ เป็นขั้นสร้างความฝัน ที่กำหนดคุณภาพของผู้เรียนที่ต้องการ เช่น ต้องการให้ผู้เรียน
เป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข นี่คือ ปรัชญาทางการศึกษาที่ประเทศชาติต้องการ

ขั้นที่สอง การพัฒนาหลักสูตร

ในขั้นนี้ เป็นการนำเอาเป้าหมาย/คุณลักษณะเฉพาะที่ประสงค์ให้มีในผู้เรียน มาเขียนให้
เป็นข้อความปรากฏเป็นรูปเล่มเอกสาร เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นที่สาม หรือเข้าใจให้ง่าย คือ
เป็นขั้นแปลงความฝันให้กลายเป็นตัวหนังสือ สามารถใช้เป็นแผนปฏิบัติงานได้

ขั้นที่สาม การแปลงหลักสูตรสู่การเรียนการสอน

ในขั้นนี้ เป็นขั้นตอนแปลงความฝันที่เป็นตัวหนังสือ ไปสู่การปฏิบัติการเรียนการสอน เพื่อ
พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามที่กำหนดในขั้นแรก

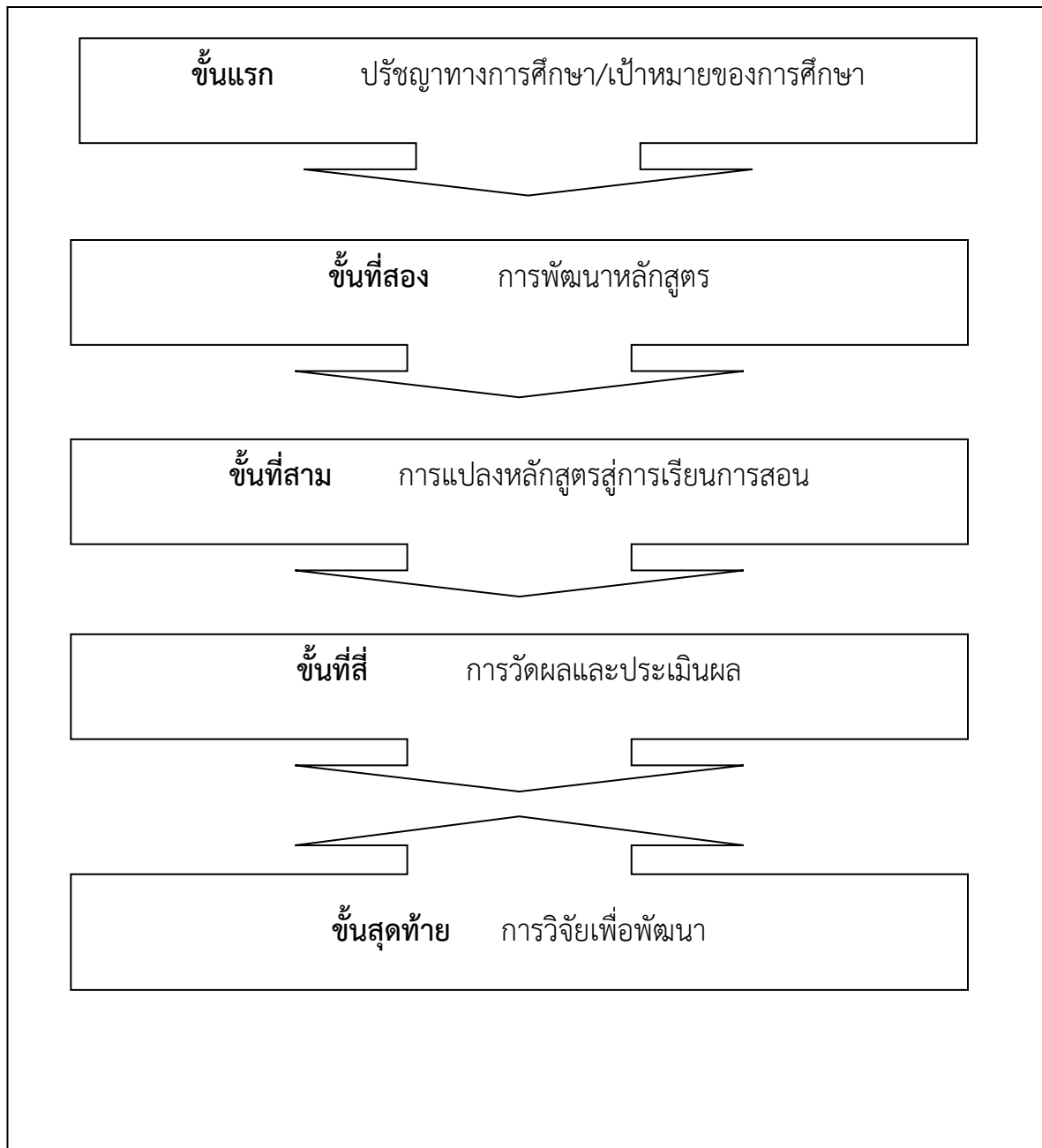
ขั้นที่สี่ การวัดและประเมินผล

ในขั้นนี้ เป็นการตรวจสอบและพิสูจน์ผลของการจัดการเรียนการสอน ว่า ผู้เรียน
มีคุณสมบัติตามที่กำหนดขั้นแรกหรือไม่ และมีอยู่อย่างไร

ขั้นสุดท้าย การวิจัยเพื่อพัฒนา

เมื่อทำครบตามขั้นตอนทั้ง ๔ ขั้นตอน ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผลลัพธ์ของการจัดการศึกษา
เป็นอย่างไร ให้ทำการวิจัยเพื่อพัฒนา และปรับปรุงกระบวนการทางการศึกษาในส่วนที่ยังมีปัญหา
และรักษาคุณภาพในส่วนที่ดีไว้อย่างต่อเนื่อง

เพื่อให้เข้าใจง่าย ๆ จะอธิบายด้วยแผนภาพกระบวนการทางการศึกษา ดังนี้

ขั้นตอน และต้องทำไปอย่างมีขั้นตอน โดยทุกขั้นตอนมีความสำคัญในส่วนของตนเอง และมีความสัมพันธ์กับในอีก ๔ ส่วนในกระบวนการ

สรุปให้เข้าใจง่ายอีกนิต คือ ครูจะต้องรู้ ว่า เป้าหมาย/ปรัชญาการศึกษาคืออะไร การนำเป้าหมาย/ปรัชญาการศึกษาไปเขียนเป็นหลักสูตรควรทำอย่างไร การแปลงหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอน ทำอย่างไร รู้ได้อย่างไรว่า ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายในการเรียน และจะพัฒนากระบวนการทางการศึกษาในชั้นใดบ้าง ผ่านการวิจัยอย่างเป็นระบบ

เมื่อทำความเข้าใจกับกระบวนการทางการศึกษาแล้ว และได้มีการดำเนินงานตามกระบวนการทางการศึกษา จะทำให้เข้าใจในความสอดคล้องระหว่างมาตรฐานวิชาชีพครู กับกระบวนการทางการศึกษาทั้ง ๕ ชั้น ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร โดยในที่นี้ จะระบุถึงมาตรฐานวิชาชีพครู ด้านการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตร ตามที่คุรุสภากำหนดไว้ในเรื่องความรู้ และสมรรถนะอะไรบ้างที่ครูควรมีในการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

มาตรฐานวิชาชีพครูด้านการพัฒนาหลักสูตรมีอะไรบ้าง?

ในมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร ที่ครูควรทำเป็นมากกว่าทำได้ จะต้องมีความรู้ในการพัฒนาหลักสูตร ในสาระความรู้ ได้แก่ ปรัชญาแนวคิดทฤษฎีการศึกษา ประวัติความเป็นมาและระบบการจัดการศึกษาไทย วิสัยทัศน์และแผนพัฒนาการศึกษาไทย ทฤษฎีหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร มาตรฐานและมาตรฐานวงชั้นของหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และปัญหาและแนวโน้มในการพัฒนาหลักสูตร

ส่วนสมรรถนะ ที่ครูควรมีในการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วยความสามารถวิเคราะห์หลักสูตร การปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรได้อย่างหลากหลาย การประเมินหลักสูตรได้ทั้งก่อนและหลังการใช้หลักสูตร และความสามารถในการจัดทำหลักสูตร

เมื่อทราบมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพที่ครูพึงมี และพึงทำได้ ในเรื่องการพัฒนาหลักสูตร ก็จะได้ทบทวนความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรไว้พอสังเขปต่อไป ว่าหลักสูตรคืออะไร มีความสำคัญอย่างไร และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีไว้เพื่ออะไรกันแน่

สรุปให้สั้น คือ ครูจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและมีความสามารถในการจัดทำหลักสูตร ด้วยตนเอง จึงจะสะท้อนให้เห็นว่า ครู มีมาตรฐานวิชาชีพในด้านการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งเป็นหนึ่งในมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพที่จำเป็นต้องใช้ในอาชีพครู

หลักสูตรคืออะไร?

อธิบายให้เข้าใจกันง่าย ๆ เมื่อคิดจะสร้างบ้านสักหลัง ก็จะต้องมีพิมพ์เขียว หรือที่เรียกกันว่า แบลนบ้าน เพื่อใช้เป็นตัวแบบในการสร้างบ้านให้ได้ตามแบบที่กำหนด ในการจัดการศึกษา ก็จำเป็นจะต้องมีพิมพ์เขียว หรือ แบลนบ้าน คือ หลักสูตร เพื่อใช้เป็นแบบในการสร้างคนให้ได้มาตรฐาน ตามเป้าหมาย/ปรัชญาการศึกษาที่กำหนดไว้

*หลักสูตรจะเปรียบเสมือนพิมพ์เขียว
ที่ใช้เป็นแบบในการสร้างคน*

ความสำคัญของพิมพ์เขียว คือ มาตรฐานที่กำหนดไว้ตามลักษณะที่ต้องการ ดังนั้นหลักสูตร จึงมีความสำคัญในการก่อร่างสร้างคน และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบคุณภาพของผลผลิตที่ออกมาว่า เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร

เมื่อเข้าใจแล้วว่า หลักสูตร คืออะไร? ก็จะทำให้เข้าใจได้เนื่องกันว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือพิมพ์เขียวในการสร้างคน ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หน้าที่ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน คืออะไร?

ชื่อก็บอกแล้ว ว่าเป็นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฉะนั้นจะไม่มีข้อมูลใดในหลักสูตรที่บ่งลักษณะเฉพาะของความเป็นท้องถิ่น หรือเนื้อหาเฉพาะบางเรื่องเอาไว้

ขอขยายความคำว่า แกนกลาง ให้เข้าใจง่าย ๆ ว่า หมายถึง สิ่งที่เป็นแก่น เป็นเนื้อหากลาง ๆ ไม่ได้ระบุลงเป็นรายละเอียดเฉพาะ เพียงแต่กำหนดขอบเขตของเนื้อหาสาระหลัก ๆ ไว้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเชื่อมโยงเนื้อหาต่าง ๆ ที่มีความเป็นท้องถิ่น ความรู้ที่ตรงกับความต้องการของสถานศึกษา ของพื้นที่และชุมชน

ดังนั้น หน้าที่ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ เป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาสาระและสิ่งที่ต้องการพัฒนาผู้เรียนให้มี ให้เกิดขึ้น โดยใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงเชื่อมโยง และพิจารณาความสัมพันธ์ของสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อนำมาเป็นเนื้อหาสาระการเรียนรู้

ในบทนี้ ก็จะชี้ให้เห็นปัญหาของการศึกษา นำไปสู่การทบทวนกระบวนการทางการศึกษา ๕ ขั้น ที่ครูควรได้ทำความเข้าใจกระบวนการนั้นอีกครั้ง โดยเชื่อมโยงสู่มาตรฐานและประการณวิชาชีพรุ ด้านการพัฒนาหลักสูตร ที่ให้ความสำคัญกับความรู้และสมรรถนะ ในด้านนี้

นอกจากนี้ ทำให้ครู ได้เห็นภาพความสำคัญของหลักสูตร ว่า เป็นพิมพ์เขียวในการสร้างคน ซึ่งมีความสำคัญเหมือนพิมพ์เขียวในการสร้างบ้าน โดยมีมาตรฐานกลางที่กำหนดไว้ คือ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางของชาติ ที่กำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ

ทำไมต้องวิเคราะห์หลักสูตร?

อย่างที่ทราบดีแล้ว ว่า หลักสูตร เปรียบเสมือนพิมพ์เขียว หรือแปลนบ้าน ซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างบ้านให้สำเร็จตามแบบ อีกทั้งพิมพ์เขียว ยังเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบคุณภาพ และมาตรฐานของบ้าน ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับหลักสูตรการศึกษา ที่ใช้สร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายหรือปรัชญาทางการศึกษาที่กำหนด

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ พิมพ์เขียวหลัก ๆ ที่ใช้เป็นแนวทางในการเทียบเคียง เชื่อมโยงและวิเคราะห์ความสอดคล้องเนื้อหาสาระที่จะนำมาใช้เป็นเนื้อหาให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ตามมาตรฐานที่กำหนด

วิเคราะห์อะไรในหลักสูตรแกนกลาง?

การวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางฯ จึงมีความสำคัญต่อการจัดทำพิมพ์เขียวของหลักสูตรสถานศึกษา ที่จะต้องอาศัยที่มาจากหลักสูตรแกนกลาง แต่ไม่ใช่คัดลอกหรือนำสิ่งที่หลักสูตรแกนกลางกำหนดไว้ทั้งหมด มาจัดใส่ไว้ในหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งผู้สอนในกลุ่มสาระนั้น ๆ จะต้องทำความเข้าใจและวิเคราะห์สิ่งที่สำคัญในหลักสูตรแกนกลางฯ มาใช้ในหลักสูตรสถานศึกษาให้ได้

องค์ประกอบสำคัญในหลักสูตรแกนกลางฯ ที่จะนำมาใช้ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา มี ๓ ส่วนหลัก ๆ ได้แก่ ๑) มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ๒) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ๘ ประการ และ ๓) สมรรถนะสำคัญ ๕ ประการ

ในการวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางฯ ผู้สอนจะต้องนำมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ในกลุ่มสาระนั้น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ๘ ประการ และสมรรถนะสำคัญ ๕ ประการ มาดำเนินการออกแบบหลักสูตร เพื่อจัดทำเป็นพิมพ์เขียวของหลักสูตร ตามกระบวนการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตร ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป

หลักสูตรสถานศึกษาคืออะไร?

เมื่อผู้สอนทราบถึงองค์ประกอบสำคัญในหลักสูตรแกนกลางฯ ที่จะนำมาใช้ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา มี ๓ ส่วนหลัก ๆ ดังกล่าวแล้ว ก็ทำความเข้าใจกับคำว่า หลักสูตรสถานศึกษา หรือบ้างเรียกว่า หลักสูตรโรงเรียน ประมวลนियามความหมายของหลักสูตรสถานศึกษา คือ เอกสารที่รวบรวมมวลความรู้และประสบการณ์ ที่จะจัดให้ผู้เรียน เพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะที่จำเป็นและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามที่สถานศึกษากำหนด โดยมีความสอดคล้องกับคุณภาพผู้เรียนที่หลักสูตรแกนกลางฯ ของชาติกำหนดไว้

หลักสูตรสถานศึกษา จึงเป็นคัมภีร์ของผู้สอน ที่จะใช้เป็นแผนแม่บทเพื่อออกแบบหน่วยการเรียนรู้ ออกแบบการจัดการเรียนรู้ ออกแบบการวัดและประเมินผล ที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนแห่งนั้น อีกอย่างหนึ่ง หลักสูตรสถานศึกษา ถือเป็นเอกสารทางราชการที่ใช้เป็นหลักฐานในการอนุมัติให้มีการเปิดทำการเรียนการสอนอย่างถูกต้องตามกฎหมายการศึกษา

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จึงเป็นกระบวนการออกแบบแผนแม่บท ซึ่งเป็นแผนการเรียนการสอน ที่จะพัฒนาผู้เรียนไปสู่คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่ระบุในมาตรา ๒๗ ว่า กำหนดผู้รับผิดชอบจัดทำหลักสูตรไว้เป็น ๒ ระดับ คือในระดับชาติ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง ในส่วนระดับท้องถิ่น ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระหลักสูตรที่เกี่ยวข้องท้องถิ่น โดยการจัดทำหลักสูตรของสองส่วนนี้ เป็นการเสริมซึ่งกันและกัน

จะเห็นได้ว่า หลักสูตรสถานศึกษา ให้ความสำคัญกับสาระเนื้อหาที่มาจากท้องถิ่น ประสบการณ์ของผู้สอน หรือความต้องการของพื้นที่/ชุมชน ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราว ของตนเองอย่างมีความภาคภูมิใจ ควบคู่ไปกับเนื้อหาสาระที่หลักสูตรแกนกลางฯ กำหนดให้

บทที่ ๒

การวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของสถานศึกษาที่จะต้องดำเนินการให้มีหลักสูตร เพื่อรับรองความพร้อมและความถูกต้องในการดำเนินงานตามกระบวนการทางการศึกษา ซึ่งการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จะต้องอาศัยทรัพยากรบุคคล คือ ผู้สอน ในการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตร โดยผู้บริหาร ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ เพราะเป็นภาระงานที่ต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ และความร่วมมือในการทำงาน

การวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เป็นกระบวนการปฏิบัติที่จะต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการวิเคราะห์ ตีความ ขยายความ สังเคราะห์ และพิจารณาความสอดคล้องระหว่างหลักการ แนวทางที่วางไว้ในหลักสูตรแกนกลางฯ เพื่อนำสู่การเชื่อมโยงในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

ทรัพยากรในการจัดทำหลักสูตร

คู่มือ แหล่งข้อมูล ประสบการณ์ และเอกสารสำคัญที่ใช้ในการดำเนินการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา อาทิ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ และฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๖๐ (ในบางกลุ่มสาระ) แบบเรียน หนังสือเรียนในกลุ่มสาระ/รายวิชานั้น ประสบการณ์สอนของผู้สอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งเนื้อหาสาระเรื่องราวของท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเนื้อหาสาระ สำหรับการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น/ชุมชน และเข้ากับบริบทของสถานศึกษานั้น นอกจากนี้ จะต้องคำนึงถึงความทันสมัยของเนื้อหาที่เปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมไทยและสังคมโลก ที่จำเป็นต่อผู้เรียน

เมื่อมีการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับข้อมูล แหล่งข้อมูล ทรัพยากร เพื่อใช้ดำเนินการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรฯ แล้ว ก็ทำความเข้าใจกับกระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาต่อไป โดยผู้สอนในกลุ่มสาระ/รายวิชา ในระดับชั้นที่ตนเองมีหน้าที่รับผิดชอบ จะต้องดำเนินการจัดทำหลักสูตรรายกลุ่มสาระ/รายวิชา ด้วยตนเอง